

Onko kveenin kielellä tulevaisuutta? – Kielen asema ja uudet haasteet¹

Irene Andreassen

Maailmassa puhuttujen kielten määrä vaihtelee eri arvioiden mukaan 6-7000 kielestä (Crystal 2000) aina 10 000:een. Arviointeihin vaikuttaa se, mitä varieteetteja pidetään kielinä ja mitä murteina. Vastaus tähän kysymykseen riippuu poliittisista päätöksistä eikä niinkään kielitieteellisistä päätelmistä. Unescon ”Maailman uhanalaisten kielten kartaston” mukaan (ks. World Atlas of Endangered Languages, 2001) puolet maailman kielistä on vaarassa hävitä lähimmän kymmenen vuoden aikana, ja useimmat näistä ovat vähemmistökieliä. Nämä ovat kieliä, joista käytetään nimitystä *endangered languages* ’uhanalaiset kielet’. Myös sellaista käsitettä käytetään kuin *true språk/threatened languages* puhuttaessa kielistä, jotka ovat vaarassa kuolla. Ko. englanninkieliset termit voi suomentaa termillä *uhanalaiset kielet*.

Kveenin kieltä voi pitää erittäin uhanalaisena kielenä. Sillä on enää vain vähän aktiivisia puhujia, ja nämäkin ovat enimmäkseen keski-ikäisiä tai vanhoja ihmisiä. Tietenkin kieliä on aina hävinnyt monikielisissä yhteisöissä. Näin on käynyt esimerkiksi silloin, kun kieli jonka puhujilla on ollut paljon poliittista valtaa, etuoikeuksia ja sosiaalista arvovaltaa, on vallannut käyttöaloja muilta kieliltä. Tällaisen kielen puhujat eivät välttämättä ole olleet väestön enemmistönä.

Kehitys johtaa usein väistämättä siihen, että vähemmistökielen puhujat vaihtavat

kieltä eli rupeavat vähitellen käyttämään enemmistön kieltä. Mutta kehitys voi kääntyä toiseenkin suuntaan, uhanalainen kieli saattaa nimittäin kokea renessanssin, kun sitä aletaan käyttää uudelleen. Tätä kutsutaan *kielen elvyttämiseksi*.

Kielenvaihtoprosessit

Kielen vaihtaminen voi tapahtua usealla eri tavalla. Tutkimusten mukaan siinä on kolme vaihetta.² Ensimmäiselle vaiheelle on tyypillistä, että vähemmistökielen puhujia painostetaan käyttämään yhä enemmän enemmistökieltä etenkin muodollisissa yhteyksissä, kuten esimerkiksi julkisessa elämässä. Tätä vaihetta jouduttaa ja helpottaa se, että kouluopetusta aletaan antaa enemmistökielellä.

Seuraavalle vaiheelle on tunnusomaista kaksikielisyys, jolloin kumpaakin kieltä käytetään rinnakkain. Tätä vaihetta luonnehtii myös se, että vähemmistökielen puhujien määrä jatkuvasti vähenee, etenkin nuorten parissa. Samalla myös kielenkäyttötaito heikkenee, koska vähemmistökieltä käytetään yhä vähemmän ja yhä harvemmissa yhteyksissä.

Kolmannelle vaiheelle, joka saattaa alkaa kahden tai kolmen sukupolven kuluessa, toisinaan jopa aikaisemminkin, on tyypillistä

¹ Artikkelin on jonkin verran lyhennetty versio luennosta, jonka pidin väitellessäni tohtoriksi Tromssan yliopistossa 8.10.2004.

² May 2000

se, että vähemmistökieli vaihdetaan kokonaan enemmistökielen. Kveenien yhteisöissä kienvaihto on ehkä tapahtunut tällä tavoin, joko nopeammin tai hitaammin. Tosin esimerkiksi Porsangissa kveenikieli on siirtynyt jo monelta sukupolvelta toiselle, mutta täälläkin on nähtävissä merkkejä kienvaihdosta.³

Tässä kuvatut kienvaihtoprosessit, joista on jo mittavasti tutkimuskirjallisuuttakin, eivät siis ole mitään uusia ilmiöitä. Kieliä on syntynyt ja kuollut; uusia kieliä on syntynyt, kun aiemmin murteina pidetyt kielimuodot on määriteltä kieliksi. Mutta 21. vuosisadan alussa vallitseva tilanne poikkeaa sekä laadullisesti että määrällisesti aiemmasta, koska kieliä kuolee nyt enemmän kuin koskaan ennen. Jotkut tutkijat, kuten mm. Tove Skutnabb-Kangas, ovat kuvanneet kehitystä termillä *linguistic genocide* eli *kielellinen kansanmurha*.⁴ Tällaiset väitteet saattavat vaikuttaa liioitelluilta, mutta ne perustuvat tosiasioihin. Esimerkiksi Summer Institute of Linguistics (Kielitieteen kesäinstituutin) v. 1999 esittämän katsauksen mukaan 3000 kielellä oli vähemmän kuin 10 000 puhujaa ja niinkin monella kielellä kuin 5000:lla oli vähemmän kuin 100 000 puhujaa. Unescon mukaan vain 10 % maailman kielistä on esillä Internetissä, paikassa jonka merkitys nykyisin aina vain kasvaa. Suurta mielikuvitusta ei tarvita sen oivaltamiseksi, mitä maailman kielelliselle moninaisuudelle tapahtuu, jos kehityksen annetaan jatkua ilman vastatoimia.

Kienvaihdon vastatoimet

Vähemmistökansallisuuksien parissa on 1960-luvulta lähtien ollut käynnissä etninen herääminen. Yhä useammat vähemmistöt, jotka aiemmin elivät voimakkaan sopeuttamis-

paineen alaisina, ovat arvioineet kieltensä uudestaan ja alkaneet jälleen käyttää sitä. Meitä lähellä oleva esimerkki on pohjoissaamen käytön kukoistus Norjassa. Muita esimerkkejä kieliyhteisöistä, jotka ovat onnistuneet muuttamaan kienvvaihtoon johtavan kehityksen suunnan, ovat grönlanti eli inuit Grönlannissa, walesin kieli eli kymri Englannissa ja maori Uudessa-Seelannissa.

Pohjoismaissa etninen herääminen sai aikaan sen, että 1970- ja 1980-luvuilta lähtien voidaan puhua vanhojen vähemmistöjen keskuudessa tapahtuneesta kielellisestä ja kulttuurisesta elpymisestä, etenkin saamelaisväestön parissa mutta myös vähitellen tornionlaaksolaisten ja kveenien parissa. Kielen elvyttäminen merkitsee vakaata pyrkimystä palauttaa uhanalainen kieli käyttöön. Tämä prosessi on siten selkeä sulauttamis- eli assimilaatiopolitiikkaan kohdistuva vastatoimi. Yksilötasolla kielen elvyttäminen voi merkitä esimerkiksi sitä, että vain enemmistökieltä osaavat ihmiset oppivat vähemmistökielen, joka ehkä olisi ollut heidän ensimmäinen kieltensä, mikäli kielellistä sulautumista ja kienvvaihtoa ei olisi tapahtunut. Yhteisön tasolla elvyttäminen merkitsee sitä, että kielen käyttö leviää sellaisille aloille, joilla ennen on käytetty vain enemmistökieltä, kuten esimerkiksi julkiviestimiin ja koulutukseen.⁵ Useimmat vähemmistökielet ovat nykyään uhanalaisia, vaikka niiden elvyttäminen onkin käynnissä. Kielentutkijat ovat luonnehtineet tilannetta näin: ”*Tilannetta voi kuvata kilpajuoksuna kielellisen sulautumisen ja elpymisen välillä, emmekä tiedä varmasti, mikä tulee olemaan sen lopputulos.*”⁶

Kielten väliset valtasuhteet eivät ole pysyviä, vaan niiden keskinäinen asema saattaa muuttua. Termiä *kielellinen emansipaatio* käytetään samaan tapaan kuin termiä *poliittinen*

³ May ibid.

⁴ Skutnabb-Kangas 2000.

⁵ Huss ja Börestam 2001: 101–102; Huss 2003: 141.

⁶ Huss ja Lindgren 2000.

emansipaatio, joka tarkoittaa hierarkkisen valtarakenteen muuttamista niin, että tiettyjen ryhmien epäoikeudenmukaista valta-asemaa heikennetään tai se poistetaan kokonaan. Se tarkoittaa myös sitä, että luodaan edellytykset kaikkia koskevalle oikeudenmukaisuudelle ja yhteisöön osallistumiselle. Kielellinen emansipaatio merkitsee kielipoliittista ja kielisosiologista prosessia, jossa alistettu kieli nostetaan parempaan asemaan yhteisössä. Tarkemmin sanottuna tämä merkitsee sitä, että alistettua kieltä aletaan käyttää sekä kirjoitettuna että puhuttuna yhdellä tai useammalla julkisella käyttöalueella, jolla sitä ei aiemmin ole käytetty. Kieli saa virallisen aseman kielilain avulla, ja asenteet muuttuvat niin, että kieltä arvostetaan enemmän kuin ennen. Yksilötasolla kielellinen sopeutuminen, etenkin jos on kyse kotikielestä, hidastuu tai muuttaa kokonaan suuntaansa.⁷

Kielellinen emansipaatio edellyttää kielellisten oikeuksien kehittymistä. Tässä yhteydessä käsite *kielelliset ihmisoikeudet*, *linguistic Human Rights*, on keskeinen. Käsitteestä on keskusteltu osana yleisiä ihmisoikeuksia yhä enemmän kansainvälisellä tasolla 1990-luvulta lähtien. Useissa kansainvälisissä vähemmistöjen kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia koskevissa sopimuksissa korostetaan sitä, että noilla oikeuksilla on suuri arvo ei vain vähemmistölle itselleen vaan kaikille, koska vähemmistökielet ovat osa yhteistä kulttuuriperintöä.⁸ Tärkeimmät kielelliset ihmisoikeudet ovat:

- oikeus samaistua ilman syrjintää yhden tai useamman kielen puhujaksi
- oikeus saada omalla kielellä tapahtuvaa ja sitä koskevaa opetusta
- oikeus käyttää omaa kieltään viranomaisten kanssa
- oikeus oppia kunnolla asuinmaansa

virallinen kieli ja enemmistön kieli.⁹

Kieliryhmien alistamisen tuntomerkkejä on yhden tai useamman kielellisen ihmisoikeuden puuttuminen. On esimerkiksi tavallista, että tietty vähemmistöryhmä käyttää kieltään vain suullisesti ja vain yksityisissä ja paikallisissa yhteyksissä. Aivan viime aikoihin saakka kveeninkielen käyttöä voitiin hyvin kuvata juuri näin. Mutta nyt se on, jos kohta vaatimattomassa mitassa, otettu käyttöön myös muilla aloilla. Syksyllä 2004 julkaistiin esimerkiksi ensimmäinen kveeninkielinen, porsankilaisen Alf Nilsen-Børsskogin kirjoittama romaani *Elämänjatko 1. Kuosuväärän takana*. Sillä tulee vastedeskin olemaan suuri merkitys muun muassa antamansa kielellisen mallin ansiosta.

Murrejatkumot ja kielellinen emansipaatio

Fennistisessä murreutkimuksessa kveenimurteiden on tavallisesti katsottu kuuluvan peräpohjalaisen murrealueen reunamurteisiin, ja niistä on käytetty nimitystä *Ruijan suomalaismurteet*.¹⁰ Murteilla on taipumus muodostaa kieliketjuja tai kielijatkumoa. Tällä tarkoitetaan alueellisia kieliketjuja, joissa naapurimurteiden puhujat ymmärtävät toisiaan, samalla kun tämä molemminpuolinen ymmärtäminen ylittää virallisen kielirajan. Tällaisen jatkumon ääripäissä olevien murteiden puhujat eivät ehkä enää ymmärrä toisiaan täydellisesti.¹¹

Skandinaavisessa murrejatkumossa on esimerkiksi Etelä-Norjan ja Ruotsin rajamurteilla monta yhteistä piirrettä. Saamelainen murrejatkumon itäinen ääripää on Kuolan niemimaa ja läntinen Etelä-Norjassa sijaitseva Femunden. Kveenimurteet

⁷ Huss ja Lindgren 2000.

⁸ Skutnabb-Kangas 2000, ks. Börtestam ja Huss 2001: 104.

⁹ Skutnabb-Kangas – Phillipson 1989; Skutnabb-Kangas 2000: 499, Lindgrenin 2003: 104–105 mukaan.

¹⁰ Ks. esim. Paunonen 1988, 1991; Lindgren 1993.

¹¹ Chambers – Trudgill 1980: 6.

ovat osa itämerensuomalaista murrejatkuoa. Se alkaa Pohjois-Norjasta, kulkee Pohjois-Ruotsin ja Pohjois-Suomen sekä Keski-Suomen kautta Venäjällä sijaitsevan Karjalan tasavallan pohjoisosiin ja edelleen Karjalan tasavallan eteläosiin, Pietarin luoteispuolella sijaitsevien alueiden kautta Viroon, josta se ulottuu takaisin Etelä-Suomeen.¹²

Kielelliseksi emansipaatioksi voidaan kutsua sitä, kun jotkin murrejatkuon murteet irtautuvat siitä ja alkavat muuttua omiksi kielikseen kielipoliittisen ylimenokauden kautta. Tämä on kielellistä emansipaatiota, koska puheena olevat kielivarieteetit ovat aiemmin olleet korkeamman arvoaseman omaavan yleiskielen paikallismurteita. Kun jokin murteiden ryhmä saa kielen aseman, tämä alistussuhde loppuu. Kun tornionlaaksolaiset ja kveenit ovat pyrkineet itsenäistymään viimeisten kymmenen vuoden aikana suhteessaan ”suomenuomeen” ja kun he samalla ovat alkaneet luoda omaa kirjakieltään, kyse on orastavasta kehityksestä samaan suuntaan.¹³

Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva peruskirja

Nykyään on aivan selvästi enemmän ymmärrystä historiallisia vähemmistöjä ja niiden kieliä ja kulttuureja kohtaan kuin ennen. Tämä ilmenee suhtautumisessa kansainvälisiin sopimuksiin, joita on tehty viimeisten kymmenen vuoden aikana. Vuonna 1999 Norja ratifioi Euroopan Neuvoston *Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen*. Kansallisina vähemmistöinä Norjassa pidetään juutalaisia, kveenejä, romaneja (kaksi eri ryhmää) ja metsäsuomalaisia. Toki aiemminkin on ollut monia sopimuksia, joissa vähemmistöihin on kiinnitetty huomiota, mutta sellaisia

sopimuksia, joissa on omat, *kielellisiä oikeuksia* koskevat pykälänsä, ei ole ollut ennen siinä määrin kuin nyt. Kielellisiä oikeuksia on alettu pitää osana muita ihmisoikeuksia. Selvin esimerkki tästä on Euroopan Neuvoston *Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja*.¹⁴ Tämä sopimus muodostaa tärkeimmän kansainvälisen Euroopan vähemmistökieliä suojelevan oikeudellisen perustan. Peruskirja astui voimaan 1.3.1998.

Ratifiointi merkitsee sitä, että säännökset, joihin tietty maa on sitoutunut, tulevat osaksi kansallista lainsäädäntöä. Kansallista lainsäädäntöä voidaan toki muuttaa, ja niin tapahtuu koko ajan. Mutta sellaisia lainmuutoksia, joilla on kielteisiä seurauksia maan kansainvälisille velvoitteille, on usein vaikeampi tehdä. Peruskirjan ratifiointi antaa vähemmistökielille oikeusturvan eli sen käyttöön on nyt lakiin perustuvat oikeudet. Muutkin toimet, kuten erilaisille hankkeille annettu taloudellinen tuki, ovat myös hyviä ja tarpeen, mutta ne ovat jatkuvasti riippuvaisia budjettipäätöksistä. Lakiin perustuvilla toimilla ja hankkeilla sen sijaan on merkittävä etusija määrärahoista kilpailtaessa. Kielisuoja koskevat säännökset on jaettu kahteen osaan, osaan II ja III. Osa II koskee tietyn maan kaikkia vähemmistökieliä, ja se edellyttää, että valtio perustaa politiikkansa, lainsäädäntönsä ja lainkäyttönsä tietyille, tarkemmin määritellyille tavoitteille ja periaatteille. Peruskirjan osa III sisältää konkreettisia säännöksiä, jotka koskevat kielten käyttöä ja antavat yleisesti ottaen kielelle paremman turvan kuin osan II säännökset. Osa III on laadittu valikon muotoon, josta jokaisen maan tulee valita vähintään 35 konkreettista velvoitetta suuresta joukosta vaihtoehtoja. Norja ratifioi peruskirjan vuonna 1993 saamen osalta. (Gramstad 2004).

¹² Söderholm 2000.

¹³ Lindgren 1998

¹⁴ Huss 2003

Osa II	Osa III
Koskee kaikkia vähemmistökieliä	Koskee tiettyjä vähemmistökieliä
Tavoitteet ja periaatteet, joihin valtion politiikan, lainsäädännön ja lainkäytön on perustuttava (artikla 7).	Konkreettiset kieliturvaa koskevat säännökset, joista valtion on valittava: <ul style="list-style-type: none"> - koulutus (artikla 8) - oikeudellinen asema (artikla 9) - julkinen hallinto (artikla 10) - julkiviestimet (artikla 11) - kulttuuri (artikla 12) - talouselämä ja viranhoito (artikla 13) - kansainväliset kontaktit (artikla 14)
Oikeus pidättäytyä (koskee erityisesti ei-alueellisia vähemmistökieliä)	Valtion tulee valita vähintään 35 konkreettista velvoitetta (vähintään kolme artikloista 8 ja 12 sekä vähintään yksi artikloista 9, 10, 11 ja 13). Ei oikeutta pidättäytyä.

Euroopan Neuvoston *Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja*. Se jakautuu kahteen osaan, joista toinen koskee vähemmistökielten suojelua ja toinen niiden ohjaamista¹⁵

Peruskirjassa ei tehdä eroa alkuperäiskansan ja kansallisen vähemmistön kielen välillä. Tavallisesti katsotaan, että kielellä tulisi olla vähintään noin 100 vuoden pituinen historiallinen kytkeä tiettyyn maahan, jotta se saisi peruskirjan takaaman suojan.¹⁶

Euroopan neuvoston taholta seurataan kiinteästi eri maissa tapahtuvaa ratifiointia. Näiden on raportoitava tilanteesta tiettyjen säännösten mukaan. Norja lähetti ensimmäisen maa-kohtaisen raporttinsa Euroopan neuvostolle v. 1999. Vaikka *kveeni/suomi* mainittiin, oli vaikea päätellä, oliko osan II määräys täytetty sen osalta. Asiantuntijakomitealle lähettämässään maakohtaisessa raportissa kolme vuotta myöhemmin vuonna 2002 hallitus pysyi aiemmassa kannassaan. Saatuaan Euroopan neuvostolta kriittisiä huomautuksia hallitus tilasi Tukholman yliopiston kaksikielisyys-tutkimuslaitoksen professorilta Kenneth

Hyltenstamilta raportin ”Kvensk – språk eller dialekt?” (Kveeni – kieli vai murre?).

Jos vertaamme Ruotsia ja Norjaa, joissa kummassakin on itämerensuomalaisia kieliä puhuvaa väestöä, so. äskettäin mahanmuuttaneita suomalaisia ja vanhoja kansallisia vähemmistöjä, tornionlaaksolaisia Ruotsissa ja kveenejä Norjassa, niin nämä kaksi maata ovat valinneet aivan erilaiset toimintalinjat. Ruotsin valtiopäivät päätti joulukuussa 1999 antaa suomelle, saamelle ja meänkielille alueellisen vähemmistökielen aseman, joka takaa niille peruskirjan osassa III annetun suojan muutamissa Pohjois-Ruotsin kunnissa. Suomi, meänkieli ja saame ovat olleet virallisia vähemmistökieliä useissa Pohjois-Ruotsin kunnissa 1.4.2000 lähtien. Syksyllä 2004 julkistettiin tieto, että Ruotsin hallitus teettää selvityksen siitä, tuleeko suomen saada sama asema Etelä-Ruotsissa kuin Pohjois-Ruotsin kunnissa.¹⁷ Koska useimmat ruotsinsuomalaiset (n. 300 000) asuvat Etelä-Ruotsissa, Tukholman alueella ja Mälarin ympärillä olevissa kaupungeissa, on esiintynyt tyytymättömyyttä siitä, että

¹⁵ Gramstad 2004

¹⁶ Huss 2003

¹⁷ <http://www.sou.gov.se/finskaspraket/>

suomi ei ole virallinen kieli maan eteläosassa, jossa enin osa suomalaisia asuu. Tämä on taustana uudelle selvitykselle, jonka on määrä valmistua vuonna 2005.

”Kveeni – kieli vai murre?” -raportti ja lausuntokierroksen tuloksia

Raportin laatijoiden tehtävänä oli selvittää, tuleeko kveeniä pitää omana kielenään vai murteena, sekä tarkastella mitä yhteisiä ja mitä erilaisia piirteitä kveenillä ja meänkielellä on.

Kenneth Hyltenstam laati yhdessä Tommaso Milanin kanssa mittavan raportin, jossa he käyvätkin perusteellisesti läpi sekä kveenikysymykseen liittyvää tutkimusta että sitä koskenutta julkista keskustelua.

Raportin tärkein johtopäätös on, että yhteiskunnallisten ja kielellisten suhteiden perusteella kveeniä on pidettävä mieluummin omana kielenä kuin murteena. Hyltenstam kehottaa samalla yhteistyöhön naapurimaiden kanssa kielenhuoltoa ja koulutusta koskevissa kysymyksissä. Lausuntokierroksella raporttiin annettiin yhteensä 30 lausuntoa. Nämä laitettiin Internettiin kesällä 2004.¹⁸ Lausuntojen oli määrä toimia pohjana asiakirjalle, joka vietään poliittiseen käsittelyyn.

Lausunnoissa oli joitakin kielteisiä huomautuksia siitä että raportti oli ruotsiksi ja että sen tyyli oli niin akateeminen, että siitä oli vaikea saada selvää. Lisäksi arvosteltiin kirjoittajien tekemää lähteiden ja haastateltujen henkilöiden valintaa; arvosteltiin aivan avoimesti, että vain niitä oli haastateltu, jotka olivat ilmoittaneet kveenin omaksi kielekseen. Myönteisissä kommentteissa tähdennettiin sitä, että raportissa oli perusteellinen selonteko sekä termistä ’kieli’ ja ’murre’ että kveenien historiasta.

Lausunnoista ilmenee selvästi, että suhtautuminen kveeniin on jakaantunut kahtia; voimme puhua kahdesta leiristä. Toisen leirin

mukaan kveeniä on pidettävä omana kielenä. Toinen leiri taas suhtautuu kysymykseen kielteisesti. Kun katsomme tarkemmin, mitkä tahot ovat kielteisiä, huomaamme että tässä joukossa on huomattavan paljon (peruskoulun) suomen opettajia. Maantieteellisesti katsoen nämä opettajat asuvat Varangissa ja Pohjois-Tromsissa eli siis kveenien perinteisen asuinalueen reunamilla. Ennen lausuntoajan unpeutumista eräs eläkkeellä oleva (suomen)opettaja ja rehtori lähetti asiaan liittyvän kehotuksen ja oman lausuntonsa kaikkiin niihin Tromsin ja Finmarkin kouluihin ja kuntiin, joissa on suomen opetusta. Hän pyysi hartaasti vastaanottajia antamaan lausuntonsa raportista, samalla kun hän varotti hylkäämästä ”meidän perinteistä suomen kirjakieltämme ja sallimasta uutta kveeniksi kutsuttua suomalais-ugrilaista kieltä.” Seuraavat Varangista tulleet lausunnot ilmentävät myös tällaisia käsityksiä: ”kansaa ei kutsu kieltään kveeniksi” ja ”suomenkieliset ovat aina katsoneet, että heidän kieltensä on suomensuomea”.

Jotkut tahot, jotka toivovat, että kouluissa opetettaisiin edelleen vain suomea, suhtautuvat hyvin epäilevästi kysymyksen politisoimiseen. Kattojärjestö Pohjois-Norjan suomiseurojen liitto ”pelkää, että kveenien etnopolitiikka työntää suomen opetuksen sivuun Norjan kouluissa.” Useiden Etelä-Varangin peruskoulujen opettajat ovat asettuneet kannattamaan tällaista näkemystä: ”Monet haluavat olla nykysikaisia norjalaisia, jotka ovat tietoisia suomalaisesta taustastaan mutta eivät halua, että heidän etnisyytensä saisi poliittisen sävyn.”

Porsangin ja Alattion kouluissa, joissa on sekä suomen että kveenin opetusta ”suomi toisena kielenä”-oppiaineessa, asiaan suhtaudutaan toisin. Täältä tulleista lausunnoista voimme lukea seuraavanlaisia kannanottoja: ”Kveenien kielivarieteetti välittää tärkeää kulttuuriperintöä, jota suomen kieli ei voi korvata” ja ”Meistä kielen erottaminen siitä kulttuurista,

¹⁸ http://www.dep.no/kkd/norsk/aktuelt/hoeringssaker/paa_hoering/043041-080123/dok-bn.html

jossa se on kehittynyt, on vaikeata, ja sen vuoksi on luonnollista käyttää kveeniä kveenikulttuurin välittämisessä”.

Suurin osa lausunnon antaneista tahoista tukee Hyltenstamin raportin johtopäätöstä. On vain yksi kielitieteellinen elin, joka päättyy siihen, että kveenille ei ole tarpeen antaa esimerkiksi Euroopan neuvoston peruskirjan osan III mukaista suojaa. Tuo elin on Norjan kielineuvosto (Norsk språkråd). Näin siitä huolimatta, että se samalla toteaa, että kielenvaihtoprosessi on ehtinyt jo pitkälle kveenin kohdalla. Johtopäätös on huomiota herättävä. Norjan kielineuvostoa organisoidaan paraikaa uudelleen. Kulttuuriministeriön mukaan ei ole enää paikallaan, että uusi kansallinen kielielin olisi vastuussa maan vähemmistökielistä. Tässä kohdin Norja ja Ruotsi eroavat taas toisistaan. Tekeillä oleva Ruotsin uusi kielielin tulee vastaamaan myös vähemmistökielistä.¹⁹

Koulu on nykyään todennäköisesti sekä kveenin että suomen kannalta kaikkein tärkein käyttöalue eli domeeni. Kuten olen aikaisemmin todennut, juuri ne koulut, joissa suomea opetetaan toisena kielenä, olivat lausunnoissaan kielteisiä sen suhteen, että kveeni olisi oma kielensä. Samalla niissä pelättiin, että suomen asema koulujen oppiaineena heikkenisi.²⁰ Tromssan yliopistossa huhtikuussa 2004 pidetyssä seminaarissa, jossa käsiteltiin Hyltenstamin raporttia ja jossa sen tekijä oli mukana, Finmarkin läänin koulutoimenjohtaja Trygg Jakola sanoi: ”*Kun suomi oppiaineena yhtäkkiä ilmaantui, kunnat olivat valmistautuneet siihen huonosti.*” Tiedonpuutetta oppiaineesta on yhä olemassa. Tietyissä paikoissa opettajien vaihtu-

vuus on suurta, eivätkä asenteet oppiainetta kohtaan ole pelkästään myönteisiä. Koulua vaivaavat siis edelleen oppiaineen käytännön järjestelyjen heikkoudet ja kielteiset asenteet, samalla kun oppilaiden määrä on kuitenkin koko ajan ilahduttavasti kasvanut. Jakola sanoi samassa seminaarissa myös: ”*Suomi oppiaineena on jatkuvasti haavoittuva (...) emmekä saa tehdä mitään, mikä entisestään lisää sen haavoittuvuutta.*”

Haasteet

Millaisia sitten ovat meitä kohtaavat haasteet? Niitä on monenlaisia. Olen yrittänyt tiivistää ne viiteen kohtaan, jotka olen otsikoinut seuraavasti: 1. *Hankala kveenikäsité*, 2. *Näkymätön kveeni*, 3. *Kieliasenteet*, 4. *Verkostoituminen* ja 5. *Kveenin kirjakieli*.

1. *Hankala kveeni-käsité.*

Sulauttamispolitiikan aikana, jota harjoitettiin aktiivisesti 1860-luvulta lähtien aina toiseen maailmansotaan saakka, kveenikäsité sai kielteisen leiman. Ryhmä itse ei perinteisesti ole käyttänyt tuota nimitystä itsestään, vaan se on lainattu enemmistön kielestä. Historiallisesti katsoen kveenikäsité on lainattu skandinaaviin kieliin itämerensuomalaisesta sanasta *kainu*, joka puolestaan on lainattu erittäin vanhasta kantaskandinaavisesta sanasta *gain ’aukko, kita’. Lainasuhteet menevät siis näin: *gain > *kainu* > *kven*. (Koivulehto 1995.)²¹ Kveenit ovat mielellään kutsuneet kieltään *suomeksi* tai *suomen kieleksi*, mutta vanhempi väki

¹⁹ SOU 2002: 27 Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket. (Ehdotus ruotsin kieltä koskevaksi toimintaohjelmaksi.)

²⁰ Niille oppilaille, joilla oli ns. kveeniläissuomalainen tausta, annettiin oikeus saada opetusta suomessa toisena kielenä Tromssan ja Finmarkin peruskoulussa vuonna 1996. Vuoden 1997 koulu-uudistuksen myötä tuli uusia opetussuunnitelmia suomi toisena kielenä –oppiainetta varten (L97 ja L97 Saame), ja vuonna 1998 tuli uusi koululaki, jossa oikeus opetukseen on konkretisoitu. Suomea opetetaan noin 70 peruskoulussa, ja opetusta saa noin 1200 oppilasta. Kveeniä opetetaan Pyssyjoen ja Lemmijoen kouluissa yhteensä noin 60 oppilaille. (Tromssan ja Finmarkin koulunjohtajien yhteinen lausunto.) Myös Alattiossa annetaan jonkin verran opetusta kveeniksi

²¹ Muoto *kvääni* on tuore laina norjan kontaktimurteesta.

Porsangissa ja Alattiossa, jossa on vanhaa kveeniasutusta, muistaa kieltä tarkoittaneen nimityksen *kainhuun kieli / kaihnuun kieli*, ja kansanryhmää tarkoittaneen nimityksen *kainhuulainen*. Leirpollenin kylässä Porsangissa on paikannimi *Kainluokka*. Kun kysyin yhdeltä paikkakuntalaiselta, mitä hän arveli nimen alkuperäksi, sain vastaukseksi: ”*Sielä asuthiin kainulaiset*”²²

Vasta 1980-luvulla, kun perustettiin Pyssyjoen paikallinen kveeniyhdistys ja kattojärjestö Norske Kveners Forbund/Ruijan Kveeniliitto, käsite *kveeni* on alkanut saada myönteistä sisältöä. Lausuntokierroksen lausunnoista näemme kuitenkin selvästi, että kaikki eivät suinkaan halua kveeni-käsitteen uutta tuleamista. Jotkut puhuvat itsestään ”suomalaisten jälkeläisinä”, heillä on ”suomalainen identiteetti” ja he puhuvat ”suomen murretta”. Tämä näkemys tulee esiin varsinkin (etelä-)varankilaisissa lausunnoissa. Tähän vaikuttaa varmasti se, että Etelä-Varangin kveeniasutus on nuorempaa kuin muualla kveenialueella. Etelä-Varangin kveenit ovat raja-alueen vähemmistö. Täällä on paljon yhteyksiä ja läheiset suhteet Suomeen. Jo kielellisestikin Etelä-Varangin murteet ovat lähempänä suomen peräpohjalaismurteita. Toisella puolen ovat ne, jotka sanovat, että he ehdottomasti eivät puhu suomea vaan kveeniä ja jotka haluavat vahvistaa kveenin kielen asemaa kouluissa ja yhteiskunnassa yleensä. Tätä näkemystä edustavat henkilöt ovat kotoisin pääasiassa Porsangista. Juuri tässä kunnassa on eniten kveeninkielistä kulttuuri-toimintaa.

On paikallaan todeta, että nähdäkseni kveeni-käsite on vaikeuttanut hedelmällistä yhteistyötä edellä mainitsemiini kahden leirin välillä. Käsite *kielirauha* on tuttu sekä Norjan että Suomen kielihistoriasta. Norjassa käsitettä on käytetty niin sanottua Vogt-komiteaa muodostettaessa vuonna 1964. Komitean oli määrä työskennellä kielirauhan

aikaansaamiseksi, toisin sanoen uusnorjan ja kirjanorjan tasa-arvoisuusperiaatteen toteuttamiseksi sekä kieliryhmien keskinäisen kunnioituksen luomiseksi, ja sen tuli saada kielipolitiikka pois valtiopäiviltä. Komitean työn yksi tulos oli se, että muodostettiin Norjan kielineuvosto. Suomessa julistettiin viime sotien aikana kielirauha suomen- ja ruotsinkielisen väestön välille. Talvisotaan osallistuivat ruotsin- ja suomenkieliset rinta rinnan; tämä oli omiaan vaimentamaan ryhmien välisiä aikaisempia vastakohtaisuuksia.

Joittenkin mielestä on ehkä liioittelua tehdä tällaisia vertailuja, mutta kun muistaa kiivaat väittelyt ja Pohjois-Norjan sanomalehdissä olleet mielipidekirjoitukset, joita ilmestyi säännöllisin väliajoin 1980-luvulla, ovat vertailut nähdäkseni paikallaan. Sotilaallista termiä käyttäkseni *rintamalinjat ovat olemassa* sen suhteen, onko kveeniä pidettävä omana kielenä vai ei. Ehkä olisi jo aika julistaa kielirauha niiden välille, jotka taistelevat toisaalta suomen ja toisaalta kveenin puolesta. Keskeisin seikka ”rauhanneuvotteluissa” on se, että sekä suomelle että kveenille annetaan tilaa koulujen opetusohjelmassa. Tätä koskeva ehdotus tulee esille myös monissa Hyltenstamin raportista annetuissa lausunnoissa. Viimeaikainen maahanmuutto Suomesta, Suomen maantieteellinen läheisyys Pohjois-Norjassa sekä ”pohjoisnorjalais-suomalaisen yhteisön” hartaat toiveet puoltavat sitä, että on oikein edelleen antaa opetusta suomen (yleis) kielessä Norjan kouluissa.

2) ”Näkymätön kveeni”

Vaikka onkin hyvin ilahduttavaa, että ensimmäinen kveeninkielinen romaani on ilmestynyt, että oppimateriaalia on tehty, että kieltä on käytetty jumalanpalveluksissa, lauluissa ja musiikissa, käännoöksissä, paikallislehtien ilmoituksissa jne., niin

²² Paikannimi *Kainluokka* (myös *Kaininluokka*) on yhdistetty sanasta *Kain-* ’kveeni’ ja *-luokka* ’mäki, rinne’. Nimi on luultavasti mukailtu kveeninkielen aiemmasta saamelaisesta nimestä.

kveeninkielen kirjallinen ja suullinen käyttö on edelleen rajallista. Meiltä puuttuu edelleen tärkeä infrastruktuuri kuten kielioppi tai kielioppeja, sanakirjoja, ja mikä tärkeintä, oppimateriaalia. Useissa kummankin leirin lausunnoissa tähdennettiin, että suomen kielen opetukseen tarvitaan kipeästi Norjan oloihin sopivaa oppimateriaalia. Kun kveenin kieli on arkielämässä usein ”näkyvätön” ja kun eri kveenimurteiden tuntemus ei ole kovin yleistä, tulee käynnissä olevaan keskusteluun mukaan se, mitä kutsun ”käytännön perusteluiksi”. Kyse on ”tiedämme, mitä meillä on, mutta emme tiedä, mitä saamme”-asenteesta. Kuulemme sellaisia väitteitä kuin ”suomella pääsee pitemmälle”, mitä tulee työmahdollisuuksiin, turismiin, suomenkieliseen kirjallisuuteen, julkiviestimiin jne. Monien mielestä meillä on jo riittävästi opettajia, joilla on sopiva Suomessa tai Norjassa hankittu koulutus suomen kielessä. Inspiraatiota uusien oppimateriaalien kehittämiseen voimme hakea Suomesta. Sellaisia väitteitä, että suomen kielen taidolla pääsisi pitemmälle ja että se antaisi paremmat mahdollisuudet työelämässä, ei kuitenkaan ole näytetty toteen. Me tarvitsemme kielisosiologista ja sosiolingvististä tutkimusta sen selvittämiseksi, miten hyvin suomen, meänkielen ja kveenin ja ehkä myös muiden itämerensuomalaisten kielten puhujat itse asiassa ymmärtävät toisiaan. Toistaiseksi meillä on tästä asiasta enimmäkseen vain ”mutu”-tietoa.²³ Tämä kysymys, siis se, miten ihmiset ymmärtävät toisiaan myös yli kieli-rajojen, voi näet riippua myös asenteista.

3) Kieliasenteet

On olemassa paljon ennakkoluuloja kveenin kieltä kohtaan, sitä luonnehditaan mm. *paskasuomeksi* (*skitfinsk*). Kieliasenteet ja ennakkoluulot juontuvat norjalaistamisajalta; kveeninkieli sai silloin kielteisen leiman, josta sen on vaikea päästä eroon. Tiettyihin kielivarieteetteihin koh-

distuvat kielteiset asenteet saattavat johtua myös siitä ympäristöstä, jossa yleiskielellä on valta-asema. Tiedämme, että suomen yleiskielellä oli ennen vahva valta-asema Suomen kouluissa; oppilaiden murteiden käyttämistä ei suvaittu (Paunonen 1993). Suomen tiedotuskulttuuri on kuitenkin muuttunut rajusti viimeisten 15–20 vuoden aikana. Tilanteissa joissa aiemmin olisi vaadittu yleiskielen (*riksfinsk*) käyttämistä, kuulee nykyään kaiken tyyppistä puhekieltä ja murretta. Koko ajan julkaistaan myös erilaisia painatteita murteilta, tämä koskee sekä kaunokirjallisuutta että sarjakuvalehtiä, paikallislehtiä, murrekirjoja jne. Yleiskielen ja puhekielen raja tuntuu hämärtyneen (Mantila 2002). ”*Ehkä lähenemme norjalaista käytäntöä, jossa paikalliset piirteet ovat osa julkista kielenkäyttöä,*” Harri Mantila pohtii (2001). Hän on Oulun yliopiston suomen kielen professori ja johtaa *Suomen kielen lautakuntaa*.

Kieleen ja murteisiin kohdistuvat kielteiset asenteet ovat myös ilmausta ns. *kielellisestä purismista*. (Brunstad 2001.) Kuvitellaan, että on olemassa puhdas kieli, joka on vapaa toisten kielten vaikutuksesta sanaston, muotoopin, lauseopin ja äänneopin suhteen. Näin ei todellisuudessa kuitenkaan ole. Kielen sanavarastoa on äänneopin ohella helppo tarkastella. Kveenin kieltä koskeva purismi kohdistuu etenkin niihin lainasanoihin, joilla viitataan nykyaikaiseen yhteiskuntaan ja jotka on lainattu kveeniin norjasta. Purismia esiintyy myös Hyltenstamin raportista annettujen lausuntojen sellaisissa arvoarvostelmissa kuin ”*kielellinen rappio*” ja väitteissä, että kveeni on ”*puutteellinen kieli*”. Niissä korostetaan myös sitä, että on tärkeätä, että ”*lapset oppivat kunnon suomea*” eli siis ei kveeniä.

Ehkä on myös niin, että kveenin kieleen samaistuminen on heikkoa myös sen nykyisen vähäisen saseman takia. Voimme sanoa, että ihmisiltä puuttuu myönteinen kieli-identiteetti suhteessa kveeniin. Sekä Varangista että

²³ ”Mutu”-tieto on suomensuomalainen käsite, joka tarkoittaa ’epämääräistä ja subjektiivista tietoa’. Se tulee ilmauksesta ”musta tuntuu” eli ”minusta tuntuu”, ”minulla on sellainen tunne, että ...”.

Raisista todetaan, että suomi ei ole enää elävä kieli niiden oppilaiden kodeissa, jotka lukevat koulussa suomea toisena kielenä. Vanhemmat ja opettajat, jotka eivät ole kasvaneet tai jotka eivät elä kveeninkielisessä ympäristössä, eivät vaadi kveeninkielistä opetusta. Mutta samalla on tietenkin myönteinen merkki identiteetistä, että vanhemmat valitsevat lapsilleen suomen kielen kouluaineeksi. Voimme sanoa, että joittenkin kohdalla suomi korvaa sen kielen, joka paikallisympäristössä on menetetty, siis kveenin.

Voimme kuitenkin kysyä, miksi oppilaat eivät jatka suomen kielen opiskelua erityisesti yläasteella ja lukiossa, kun ottaa huomioon suuren oppilasmäärän peruskoulun alasteella. Voimme kysyä, miksi useimmat eivät pyri lukemaan suomea korkeakoulussa ja yliopistossa? Olisiko hakijoita ollut enemmän, jos kveeni olisi ollut tarjolla? Miten opiskelijoiden ohjautumista suomen ja kveenin opintoihin voisi lisätä? Tähän kysymykseen olisi tärkeätä saada vastaus, mikäli haluamme suomen ja kveenin taidon kasvavan väestön keskuudessa.

Haluaisin puhua vähän myös ilmiöstä, josta käytän nimitystä *kielellinen epävarmuus*. Norjan suomenopettajien suomen- ja kveeninkielen taito vaihtelee. Jotkut ovat oppineet kielen kotona ja osaavat sitä hyvin, toisilla on ehkä enimmäkseen vain *reseptiivinen kielitaito*, ts. he ymmärtävät hyvin suomea ja kveeniä, mutta eivät ole tottuneet käyttämään kieltä aktiivisesti. Toiset puolestaan, kuten minä, ovat oppineet suomen opiskelemalla sitä aikuisiässä. Tämän takia meillä ei ole ensimmäisen kielen taitoa kveenissä eikä suomessa. Ei ole kuitenkaan mitenkään erikoista, että kielenopettajalta puuttuu ensimmäisen kielen taito opettamassaan kielessä. Tässä maassa on varmasti monta sataa englanninopettajaa, ja he selviävät hyvin työstään vaikka heiltä ei vaadita ensimmäisen kielen taitoa englannissa.

Norjan koulujen suomen opettajista aika monet ovat kotoisin Suomesta. Jotkut ovat hankkineet itselleen opettajankouluksen

siellä, toiset taas Norjassa. Suomenopettajien joukossa on myös niitä, jotka ovat muuttaneet tänne ennen Suomessa 1990-luvulla ollutta *murrebuumia* ja niitä suuria muutoksia, joita äskettäin on tapahtunut suomalaisessa kieliyhteisössä. Noin puolet niistä opettajista, jotka antoivat lausunnon edellä mainitulla lausuntokierroksella, oli muuttanut Suomesta. Saattaa olla niin, että opettajakunnassa, jonka pätevyys vaihtelee, syntyy kyvykkäimpien johtama valtahierarkia. Yksi norjalainen suomenopettaja ilmaisi asian alistuneesti näin: ”*Suomalaiset ovat ottaneet vallan suomen kielen opetuksessa*”. Toivon, että tämä ei ole yleinen ongelma.

4) Verkostoituminen

Koulujen suomen- ja kveeninopettajilla on jo joitakin pienehköjä verkostoja. Etelä-Varangin suomenopettajat ovat muodostaneet *Nettverk for finsk som andrespråk* (Suomi toisena kielenä-verkosto), ja Porsangissa on myös kveeninopettajien verkosto. Tietääkseni näiden verkostojen välillä ei ole mitään yhteistyötä. Aikaisemmin oli kaikkien Tromssassa ja Finmarkissa toimivien suomen- ja kveeninopettajien verkosto, jonka Finmarkin korkeakoulu oli perustanut. Koulutussektorin verkostoitumisessa on paljon parannettavaa. Kun oppilasryhmät ovat pieniä ja kun opettajat monesti toimivat lähinnä ”kierto-opettajina”, ts. he opettavat suomea monessa eri koulussa eivätkä aina kuulu koulun vakinaiseen opettajakuntaan, on sitäkin tärkeämpää olla mukana sellaisessa yhteisössä, verkostossa, jossa pohditaan oman oppiaineen kysymyksiä. Ilman hyvin toimivaa verkostoa saattaa käydä niin, että esimerkiksi hyvistä oppimateriaalihankkeista saavat tietää vain lähimmät kollegat.

Kuluneina parinakymmenenä vuotena Tornionlaaksossa on ollut aatteellisella pohjalla toimiva epävirallinen *kielilautakunta*. Lautakunta on työssään keskittynyt julkaisemaan kirjoja vähemmistökielillä. Vuonna 2003 järjestettiin konferenssi ja tapaaminen, jossa keskusteltiin tu-

levasta kieliyhteistyöstä. Samalla nimitettiin laajennettu ja väliaikainen kielilautakunta, jossa on myös kveeniä edustavia jäseniä Norjasta. On erittäin tärkeätä pitää yllä yhteistyötä Tornionlaakson kielilautakunnan kanssa, mutta on myös tärkeätä, että kveeni saa oman kielilautakuntansa.

Vuoden 2004 toukokuussa järjestettiin Alattiossa verkostokonferenssi *Aivotuisku*, jonka tavoitteena oli elvyttää kveenin kieltä ja kulttuuria. Konferenssiin oli kutsuttu kveenin kielen ja kulttuurin alalla toimivia laitoksia sekä vieraita Tornionlaaksosta ja luulajansaamelaiselta alueelta. Työtä jatkavat nyt erilaiset työryhmät, ja sitä koordinoi Norske Kveners Forbund/Ruijan Kveeniliitto. Tämän hankkeen haasteena on luoda yhteistyötä eri laitosten välille ja saada lisää julkisia määrärahoja.

Saamelaisella taholla on saavutettu kielen kehityksen ja elvytyksen alalla paljon sellaista, jota kveenivähemmistö voisi hyödyntää. Kveenin kielen puolestapuhujilla on liian vähän yhteistyötä saamen kielen elvytyksestä ajavan yhteisön kanssa. Tässä ei ole mahdollista käsitellä monta esimerkkiä, mutta haluan nostaa esiin Pohjois-Tromsissa sijaitsevan Kaivuonon kunnan. Pitkällisten ja tuskallisten vaiheiden kautta on päästy siihen, että kunnassa on nyt hyvin toimiva Ája Saamelaiskeskus (Ája Samisk Senter), joka 10 vuoden ajan on merkinnyt paljon myönteisen saamelaisen identiteetin kehittymiselle alueella. Aluehan tunnettiin julkiviestimissä aiemmin saamelaisten paikannimikilpien vandalisoinnista. Joitakin vuosia sitten oli mahdollonta ajatella saamenkielen elvyttämistä Kaivuonossa. Nykyään 30 % oppilaista opiskelee saamea koulussa. Vielä tärkeämpää on ottaa selvää pienemmistä ja uhatummista saamelaiskielistä, etenkin luulajansaamesta ja Suomessa puhuttavasta inarinsaamesta. Kun Norjassa on onnistuttu elvyttämään erityisesti pohjoissaamea se on tapahtunut kansallisten panostusten ansiosta. Tuliselu, tieto, informaatio ja taloudelliset resurssit ovat kuitenkin yhtä tärkeitä.

Kveeninkielen elvyttäminen on suuri haaste myös *maantieteellisesti*; pienten ja hauraiden kieliyhteisöjen välillä on pitkät etäisyydet. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi näiden yhteisöjen välinen verkostoituminen on myös tärkeätä.

5) Kveenin kirjakieli

Mikään kieli ei nykyään säily ilman kirjallista kulttuuria, ei siis kveenikään. Ihmiset kirjoittavat nykyään omilla kveenimurteillaan, ja se on hyvin tärkeätä, koska se luo pohjaa standardisoidulle kielelle. Kveenille ja meänkielelle on suurta hyötyä siitä, että niissä käytetään suomen oikeinkirjoitusta.

Käsitettä kielensuunnittelu, *language planning*, käytettiin ensimmäisen kerran USA:ssa julkaistussa alan kirjallisuudessa 1950-luvun lopulla (Vikør 1994). Kielensuunnittelu määritellään niin, että se on kieliolojen tietoista ohjaamista tietyllä alueella. Kielensuunnittelun käsitteeseen sisällytetään tavallisesti termi statussuunnittelu (*status planning*) ja korpus-suunnittelu (*corpus planning*). Nämä ovat kielensuunnittelutyön kaksi vaihetta. Statussuunnittelu koskee kielilainsäädäntöä ja vähemmistökielen oikeuksia sekä sen tehtäviä yhteisössä. Toinen vaihe, korpussuunnittelu, koskee esimerkiksi terminologiatyötä ja perinteistä kielenhuoltotyötä kuten kielivarieteetin valintaa ja standardisointia. Kveeninkielen määrätietoinen standardisointi ei ole vielä päässyt alkuun. Kveeni on nykyään pääosin statussuunnittelun vaiheessa eli kysymystä kielen asemasta ja oikeuksista ei ole vielä selvitetty. Kveeninkielen suuri standardisoimistyö odottaa vielä vuoroaan.

Lopuksi

Esitykseni otsikossa kysyn, onko kveeninkielellä tulevaisuutta. Mikä on vastaukseni? Se on ”kyllä”, kveeninkielellä on ehdottomasti tulevaisuus. Perustelen väitettäni seuraavasti. Monia myönteisiä toimia ja hankkeita on käynnissä. Näitä

ovat yritykset opettaa kveeniä ja kveeniksi sekä orastava kirjallinen kulttuuri. On erilaisia kulttuurihankkeita, joissa käytetään kveeniä. Jo vuonna 1991 astui voimaan *Laki paikannimistä*. Tämän lain mukaan niitä saamen- ja kveeninkielisiä paikannimiä, joita paikkakunnan väestö käyttää, on käytettävä myös kilvissä, kartoissa, rekistereissä jne. Ikävä kyllä tähän mennessä kveeninkielisiä paikannimiä on otettu käyttöön melko vähän, mutta meillä on lain turvaama mahdollisuus tuoda esiin tämä tärkeä kveenikulttuurin osa. Useimmat niistä tahoista, jotka antoivat lausunnon ”Kvensk – språk eller dialekt?” (Kveeni – kieli vai murre?) –raporttiin, toivoivat, että kveeniä pidettäisiin omana kielenään. Luottakaamme siihen, että nämä näkemykset vaikuttavat myös poliittiseen toimintaan. Sanottuani kaiken tämän haluan vielä lopuksi muistuttaa siitä, mikä on ehkä kaikkein tärkeintä kielen elvyttämisessä ja mikä samalla on ehkä kaikkein suurin haaste: kielenpuhujien on itse toimittava aktiivisesti ja pyrittävä siirtämään vähemmistökielensä uusille sukupolville. Tämä on aivan keskeistä, mikäli halutaan, että vähemmistökielillä olisi muutakin kuin vain *symbolista arvoa*.

Suomentanut Kaarlo Voionmaa

Lähteet

Brunstad, Endre 2001: *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk*. Avhandling til doctor artium-graden. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.

Crystal, David 2000: *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gramstad Sigve 2004: Ulik behandling av ulike minoritetsgrupper. — *Den fleirspråklege utfordringa*. Sandøy, Brunstad, Hagen og Tenfjord (red.). Novus Forlag. 57—64.

Huss, Leena 1999: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala.

Huss, Leena 2003: Europarådets

konvention om regionala eller minoritetsspråk — visioner och verklighet. — *Innsyn i kvensk historie, språk og kultur*. Seminarrapport, Tromsø mars 2002. Utgitt av Norske Kveners Forbund/Ruijan Kveeniliitto. 141—148.

Huss, Leena og Börestam, Ulla 2001: *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Huss, Leena og Lindgren, Anna-Riitta 2000: Språklig emancipation i Finland och Sverige. — *Nordlyd* No. 29. Tromsø University Working Papers on Language and Linguistics. Tromsø. 81—98.

Hyltenstam, Kenneth 2003: *Kvensk — språk eller dialekt?* Rapport avgitt av Kultur- og kirke departementet og Kommunal- og regionaldepartementet oktober 2003.

Koivulehto, Jorma 1995: Ala-Satakunnan *Kainu* ja pohjoinen *Kainuu*. *Kielen ja kulttuurin Satakunta. Juhlakirja Aimo Hakasen 60-vuotispäiväksi 1.11. 1995. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja*. Vammala.

Lindgren, Anna-Riitta 1998: Kielten revitalisaatio — kielten emansipaatio. — *Nordlyd* No. 26. Tromsø University Working Papers on Language and Linguistics. Tromsø. 36—44.

Lindgren, Anna-Riitta 2003: Språklig emansipasjon eller språkdød blant kvener og tornedalinger? — *Innsyn i kvensk historie, språk og kultur*. Seminarrapport, Tromsø mars 2002. Utgitt av Norske Kveners Forbund/Ruijan Kveeniliitto. 103—115.

Mantila, Harri 2001: Mitä language planning on suomeksi? — *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus-jakoulutusverkoston raportti II*. Toim. Miia Mikkonen, Helena Sulkala ja Harri Mantila. Suomen ja saamen ja logopedian laitoksen julkaisuja. N:o 18.

Mantila, Harri 2002: *Kielenhuollon uudet hasteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus /<http://www.kotus.fi/>

May, Stephen 2000: Uncommon Languages: The Challenges and Possibilities of Minority Language Rights. — *Journal of Mul-*

tilingual and Multicultural Development. Vol. 21, No. 5. 366—385.

Paunonen, Heikki 1993: Suomen kieli — oikea mieli.— *Virittäjä* 97. 81— 88.

Skutnabb-Kangas, Tove 2000: *Linguistic Genocide in Education — on Worldwide Diversity and Human Rights?* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. New Jersey — London.

Skutnabb-Kangas, Tove & Philipson, Robert 1989: Wanted! Linguistic Human Rights. ROLIG-papir 44. Roskilde: Roskilde University Centre.

Söderholm, Eira 2000: Suomi ja sen likikielet — erilaisia kielipoliittisia valintoja

ja niiden taustoja. — *Congressus nonus internationalis fenno-ugristarum* 7. — 13.8. 2000 Tartu, Pars VI. 251—260.

Vikør, Lars S. 1994: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Novus forlag.

Winsa, Birger 2003: Språkplanering utvecklar det kulturella kapitalet i svenska Tornedalen. — Meänkieli, finska, svenska och samiska i social kontext. — *Arina. Nordisk tidskrift for kvensk forskning*. Nummer 1/ 2003. 27— 40.
